

הרשות הפלסטינית בניסיון להכריע את היריבות בינה לבין חמאס

יוחנן צורף | 16 במארס, 2025 | גיליון 1961

גלי הביקורת הגוברים על חמאס בעקבות טבח ה-7 באוקטובר והנוק והרב שגרם לעניין הפלסטיני מקרבים לכוון הכרעה את הוויכוח בין הארגון לבין פת"ח. אבו מאזן מנצל את המצב ומנסה להאיץ רפורמות שבעבר דחה כדי למנוע את "חיסול" הבעיה הפלסטינית, קרי הסרתה מסדר היום, ולקבוע מה יהיה ביום שאחריו. המדינות הערביות שוחרות ההסדר והחותרות להדברות עם המערב רואות עין בעין את ההתפתחויות. הן מייחלות להסתלקות חמאס וכוחותיו החמושים מרצועת עזה ומתנגדות לתכנית ההגירה של טראמפ. מדובר באנרגיה חיובית שנוצרה באזור בעקבות המלחמה, שישראל יכולה לנצל היטב לטובתה, להביא לשחרור החטופים ובמאמץ דיפלומטי נחוש לחזק את ביטחונה ומעמדה באזור.

גלי הביקורת הגוברים על חמאס בתקשורת הערבית והפלסטינית ומצד יריבים, פרשנים וחוקרי סכסוכים בעולם הערבי, העמידו את הארגון בעמדת התגוננות והחריפו מחלוקות בשורותיו בין אלה שהיו שותפים בידיעה ובתכנון מתקפת ה-7 באוקטובר לבין אלה שנאלצו לגונן עליו בדיעבד. ובחודשים האחרונים ניצב חמאס גם בפני האתגרים שמציבים לו ממשל טראמפ וממשלת ישראל בדמות רעיון ה"הגירה מרצון" של תושבי הרצועה, סילוק חמאס משטחה ומניעה מהרשות הפלסטינית לחזור אליה. כך, "הבעיה הפלסטינית" ניצבת בפני איום חמור, כזה שלא ידעה בעבר והמעמיד בסכנה את כל ההישגים שאש"ף רשם במהלך השנים. על רקע זה מתעצמת הביקורת כלפי חמאס, המוצג כארגון של נבערים מדעת שאינם מודעים לכללי המשחק של המערכת הבינלאומית ומתעלמים ממאזן הכוח הנוטה בבירור לטובת ישראל ובעלות בריתה. ח'אלד חרוב, ירדני ממוצא פלסטיני, בן למשפחת פליטים מאזור בית לחם, חוקר הסכסוך הישראלי-פלסטיני ומקורב לחמאס, טוען שבשתי המאות האחרונות לא הייתה תנועת התנגדות לכיבוש, שספגה גלים כה קשים של בקורת מזו שספגו תנועות ההתנגדות ברצועת עזה והעומדים בראשן, מראשית המלחמה שפרצה ב-7 באוקטובר 2023.

נראה שמלחמה זו, השתלשלותה ותוצאותיה מביאות לסף הכרעה את הוויכוח רב השנים בין פת"ח לחמאס בשאלת ההתמודדות עם הנוכחות הישראלית באזור, וגם לדחוף לידי הכרעה את הוויכוח עתיק היומין המתנהל בעולם הערבי בין הזרם הלאומי, השואף לפתח את החברה, לחלצה ממגבלות של דת ומסורת ולתקשר עם המערב ותרבותו, לבין הזרם האסלאמי השמרן, החושש מאבדן הזהות והערכים שעליהן נשענות החברות הללו.

אבו מאזן, שהרבה לגנות ולבקר את פגועי הטרור של חמאס וארגוני האופוזיציה לפני ה-7 באוקטובר, לא גינה את מתקפתו הנפשעת הפעם. הוא ואנשיו היו עדים לאהדה שמתקפה זו עוררה בחודשים הראשונים שלאחריה ברחובות הגדה המערבית וברצועת עזה, וברוב חולשתם חששו לתת פומבי לזעם שהם חשים כלפי חמאס ומעשיו. עם זאת, נביל אבו רודינה, יועץ התקשורת הקרוב של אבו מאזן, הגדיר את המלחמה בחודשיה הראשונים כמלחמה של חמאס ולא של העם הפלסטיני. הוא בקש בכך להתנער ממעשיו ולהנגיד אותם לדרך שמנסה לקדם הרשות הפלסטינית, כלומר: הימנעות ממאבק אלים. מאוחר יותר האשים אבו מאזן את חמאס בהרס רצועת עזה, בהתגרות בישראל ובאספקת עילות המעניקות לה את הציודוק לפעול נגד הרצועה ותושביה. ואכן, ככל שמתבררים היקפי האבדות הפלסטיניות וההרס ברצועה גוברת הביקורת על חמאס בזירה הפלסטינית ובערוצי התקשורת הערביים, המרבים לסקר את המלחמה והשלכותיה. המסרים מושחזים ותקיפים יותר והדרישה מחמאס להודות בכישלון ולעזוב את הרצועה תובענית וקולנית יותר.

בזירה הפלסטינית, היריבות בין הזרם הלאומי לזרם הדתי חריפה במיוחד, משום החיכוך המתמיד עם ישראל מחייב התמודדות, נקיטת עמדה וקבלת החלטות. בכרוזיו הראשונים ובאמנה שפרסם חמאס חודשים אחדים לאחר שקם ב-1988, דיבר חמאס בלשון מתנשאת, האשים את אנשי פת"ח ואש"פ בתבוסתנות, טען כלפיהם שהתרחקו מערכי האסלאם ולכן נחלשו, והזהיר מפני השינוי שהם מחוללים ביחס לישראל. הקרע שנוצר בין שני הזרמים עם פרוץ האנתיפאדה הראשונה ממשיך להעמיק מאז. ניסיונות חמאס לחבל בתהליך היישום של הסכמי אוסלו מראשיתו היו מאורגנים, מכוונים ויעילים. הם העמידו במבוכה את הרשות הפלסטינית והגבירו את כוחה של האופוזיציה הישראלית להסכמים אלה.

הפילוג בין המחנות, שקבל גם אופי גיאוגרפי לאחר בחירות 2006 וההפיכה שבצע חמאס ברצועת עזה ב-2007, הוא עמוק, חוזר לכל בית ומשפחה בחברה הפלסטינית ויוצר שסע רחב שהופך לרכיב משמעותי בזהות של שניהם. אבו מאזן בניגוד לערפאת, נהל עם חמאס ויכוח פומבי, כן ובלתי מתפשר, שבמסגרתו קרא לו ללמוד מניסיון פת"ח והבהיר שהמאבק המזוין מול ישראל נכשל למעשה. בכלל המסרים הבולטים נגד חמאס המושמעים על ידי יריביו:

- חמאס לא לומד מניסיון האחרים ומהמר על חיי הפלסטינים ועל עתיד הבעיה הפלסטינית.
- חמאס אינו מבין את כללי המשחק האזוריים והבינלאומיים, מסרב להשלים עם הפער הגדול בעוצמה ובכוח הנוטה לטובת ישראל ובעלות בריתה במערב.
- חמאס איננו מבין מה מטרת ההתנגדות לכיבוש, ושהתנגדות זו מסתיימת ברגע שהכיבוש ניאות לדבר אתה.

- מה טעם ביציאה למלחמה כשבסופה דרישה לשוב למצב שקדם לה? האין זו הודאה בכישלון?
- חמאס חרג מאופיו כתנועת התנגדות לכיבוש כשפתח במלחמה נגד ישראל. הוא ביצע התקפה אופיינית לצבא של מדינה, שאיננה אלא תוצאה של יוהרה ושכרון כוח.
- לקיחת אזרחים נשים וילדים בשבי היה מעשה חמור ולא מוסרי, על חמאס היה להשיבם לישראל מיידית וללא כל תמורה.
- תוצאות המלחמה כה חמורות, שעל חמאס להודות בכישלון, לפנות את כוחותיה החמושים מהרצועה ולאפשר למי שיכול לנהל את האזור.

במהלך הוויכוח בין הזרמים הואשם אבו מאזן לא אחת על ידי חמאס בדה-לגיטימציה של ההתנגדות ל"כיבוש הישראלי" ברחבי העולם, בתרומתו להצדקת הגדרתם של גורמי "ההתנגדות" בזירה הבינלאומית כארגוני טרור ובהצבת המשא ומתן המדיני כדרך הלגיטימית הבלעדית לסיום הסכסוך עם ישראל. ואולם, בחלוף כשנה וחצי ממתקפת ה-7 באוקטובר, מוכחים ממדי כישלון חמאס ושאר ארגוני "ההתנגדות" לקדם את יעד העצמאות המדינית של העם הפלסטיני. תרבות הצומד, הרואה ניצחון בעצם השמירה על שרידותו של ארגון "ההתנגדות" אינה מקובלת עוד על דעת הרשות הפלסטינית והמדינות הערביות המתנגדות לחמאס.

במציאות זו החל אבו מאזן בחודשים האחרונים לנקוט צעדים שתכליתם להפגין כוח ונוכחות וכן החל לבצע רפורמות, שבעבר דחה או נמנע מלבצע עקב מעמדו החלש וחשש שמא יתפרשו כהיענות לתכתיב חיצוני, הפוגע בעצמאות ההחלטה של הרשות הפלסטינית. בין היתר:

- נקבע מנגנון לבחירת מחליפו אם ייקלע לנבצרות. בצו שפרסם בנובמבר 2024 קבע אבו מאזן שהנשיאות תעבור במקרה כזה לידי יו"ר המועצה הלאומית הפלסטינית, אשר יערוך בחירות לנשיאות בתוך 90 יום ויוכל לקבל אורכה אחת לאותו משך זמן אם לא יעלה בידו לקיים את הבחירות במועד הראשון שנקבע.
- מנגנוני הביטחון של הרשות הפלסטינית הונחו לפעול נגד החמושים במחנות הפליטים בצפון הגדה המערבית - מהלך שנמנע במשך תקופה ארוכה נוכח חולשתה של הרשות והאזהדה לחמאס. המנגנונים פעלו במשך כחודשיים מראשית דצמבר 2024 במחנה הפליטים ג'נין נגד גדוד ג'נין וגורמים חמושים אחרים במחנה. הפעולה הגיעה לסיומה בהסכם עם החמושים וללא איסוף נשקם, ולמעשה נקטעה על ידי כוחות צה"ל, שהעדיף לפעול בעצמם במחנה הפליטים. בפועל, מנגנוני הרשות ריתקו

את החמושים למחנה, לא אפשרו יציאה של כל פעולה משם נגד מתנחלים וחיילים ואף המשיכו לרדוף אותם גם כשכוחות צה"ל היו בעיצומה של פעילותם.

- הוכרזה חנינה לכל מי שסולק מתנועת פת"ח, במשתמע גם למחמד דח'לאן ואנשיו הרבים.
- אבו מאזן הודיע על כוונתו למנות סגן ליו"ר אש"פ - מהלך שנמנע עד כה לנקוט חרף לחצים רבים.
- אבו מאזן הודיע בנאומו בפסגת הליגה הערבית, שנערכה בקהיר ב-4 במארס, על החלטתו להזרים דם חדש להנהגה ולכל מנגנוני הרשות ואלה של אש"פ, וכן על מוכנותו לערוך בחירות בתוך שנה.

מהלכים אלה מציבים מחדש את אבו מאזן בשורה אחת עם המדינות הסוניות, שהרבו לבקר אותו בשנים האחרונות. יתר על כן, הוא אימץ את התוכנית המצרית לשיקום רצועת עזה, אשר אומצה על ידי הליגה הערבית וטען שהיא משתלבת היטב בתוכניתו להשיב את הרשות הפלסטינית לרצועת עזה. בנאום שנשא במפגש הפסגה הוא הכריז כי הרשות מוכנה לשוב וליטול אחריות לרצועת עזה בלי שיתוף חמאס, והבהיר כי התנגדות חמאס לעקרון "נשק אחד וחוק אחד", שבו דוגלת הרשות הפלסטינית, היא הסיבה לאי-מילוי רצון העם הפלסטיני, הדורש כל העת מחמאס ומפת"ח להגיע לפיוס לאומי.

המלחמה שפרצה ב-7 באוקטובר 2023 הניעה אנרגיות אזוריות ובינלאומיות חדשות ביחס לאזור. בחלוף למעלה מ-16 חודשי מלחמה הצליחה ישראל לשנות את פני המזרח התיכון. היא הפכה את ציר ההתנגדות לשבר כלי וקרבה את הוויכוח הפנים פלסטיני לידי הכרעה לטובת הזרם הלאומי שהכיר בה ומוכן לחיות לצדה. הסלידה מחמאס והזעם על מעשיו של הארגון הן תחושות דומיננטיות במדינות הערביות, המבקשות לייצב, בשיתוף פעולה עם ישראל וארצות הברית, את האזור. בראייה זו, סילוק חמאס ובעיקר זרועו הצבאית הוא תנאי חיוני לקידום היעד, כשזוועות ה-7 באוקטובר מעניקים לתנאי זה לגיטימציה. נכון להיום, הנשיא טראמפ לא מגלה עניין, לפחות פומבי, בסוגיה הפלסטינית. עם זאת, שיתוף הפעולה עם מדינות ערב וההשתלבות בתוכניתן לשיקום רצועת עזה עשויים לסייע לאבו מאזן להתמודד עם הנשיא טראמפ, שבתקופת נשיאותו הקודמת החליש מאד את הרשות, אם וכאשר יעלה הצורך.

על ישראל לנצל את האנרגיות הללו כדי לגבש קואליציה ישראלית-ערבית-בינלאומית, בראשות ארצות הברית, שתתנה את שיקום רצועת עזה בפירוז השטח וביציאת כל הכוחות החמושים מתוכה, לאחר שחרור כל החטופים הישראלים שבידי חמאס ושחרור עוד אסירים פלסטינים מבתי הכלא בישראל. תנאי לקידום מהלך זה הוא הסכמה ישראלית לשילוב הרשות הפלסטינית

או גורם כלשהו מטעמה בכוח שינהל את רצועת עזה וישלוט בה, וכן ובויתור אמריקאי על תכנית "ההגירה מרצון" מהרצועה. קרוב לוודאי שחמאס ידחה דרישה זו, אך אפשר שכך תיווצר דינמיקה שתאיץ את הכרסום בלגיטימציה של הארגון ובמשתמע – תחזק את הלגיטימציה של הרשות הפלסטינית, קרי של הזרם הלאומי בזירה הפלסטינית.

עורכי הסדרה: ענת קורץ ואלדד שביט